

LIKKUVAT PALVELUT SOSIAALI- JA TERVEYSALALLA;
Katsaus Liikkuvan Päiväkeskuksen toiminnasta ja kehittämis-
mahdollisuuksista Kuopiossa

Heli Leikas

Opinnäytetyö

Kevät 2016

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Pieksämäki

Hoitotyön koulutusohjelma

Sairaanhoitaja (amk)

TIIVISTELMÄ

Leikas, Heli. Liikkuvat palvelut sosiaali- ja terveysalalla; Katsaus Liikkuvan Päiväkeskuksen toiminnasta ja kehittämismahdollisuuksista Kuopiossa. Diakonia-ammattikorkeakoulu Pieksämäki, kevät 2016. 24 sivua, 1 liite. Hoitotyön koulutusohjelma, sairaanhoitaja (AMK).

Yhtenä yhteiskuntamme haasteena on sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tason säilyttäminen kohtuullisilla kustannuksilla ja niiden saatavuuden varmistaminen. Keväällä 2014 ratkaistun sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksen tavoitteena on edistää suomalaisten hyvinvointia ja terveyttä, taata yhdenvertaiset sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille kansalaisille, varmistaa toimivat hoito- ja palveluketjut sekä turvata näiden palveluiden rahoitus. Liikkuvat palvelut voivat olla yksi menetelmä täydentämään perinteistä keskitettyä palveluntarjontaa.

Tämä opinnäytetyö on artikkeli liikkuvista palveluista, keskittyen Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry:n vuosina 2012-2015 toteuttamaan Liikkuva Päiväkeskus-hankkeeseen. Hankkeen tarkoituksena oli tarjota sosiaalista apua ja tukea pääasiassa syrjäytyneille tai syrjäytymisriskissä oleville ihmisille heidän omassa elinympäristössään. Hankkeen tavoitteena oli vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin mm. lieventämällä yksinäisyyttä. Artikkelissa kuvataan itse toimintaa, arvioidaan sitä, tavoittaako se kohde-ryhmänsä ja kuinka terveydenhuolto voisi ottaa oman roolinsa tämältyyppisessä toimintamuodossa. Artikkelit tulee olemaan yhteisartikkeli lehtori Elina Pekosen kanssa ja se julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun omassa julkaisusarjassa.

Avainsanat: artikkeli, liikkuvat palvelut, syrjäytymisen ehkäisy, terveydenhuolto

ABSTRACT

Leikas, Heli. Mobile social and healthcare services; Review of the activities and development possibilities of the Liikkuva Päiväkeskus in Kuopio. Diaconia University of Applied Sciences Pieksämäki, spring 2016. 24 pages, 1 appendices. Degree Programme in Nursing. Degree: Registered Nurse.

One of the current challenges of our society is how to maintain cost efficiently the current level of social and health care services. The objective of the healthcare and social welfare reform that was presented spring 2014 is to promote Finns' health and wellbeing, guarantee equal social and healthcare services, secure well-functioning care and service operations and organize the funding of the services. Mobile service operations could be one possible solution to complement traditional centralized service supply.

This thesis article focuses on mobile social and healthcare services taking the Liikkuva Päiväkeskus – project as a case study. The project was conducted by the Sirkkulanpuisto registered association during 2012-2015. The goal of the project was to provide social care and support to socially alienated individuals or individuals with a high risk of becoming one in their own living environment. The project aimed also to increase wellbeing by reducing loneliness among other things. This thesis article describes the concrete action points of the project as well as my review and analysis of it and conclusions as to how well it was able to reach its target group. I also discuss the role healthcare as part of mobile social services. Lecturer Elina Pekonen is the co-author of this thesis article. The article will be published as part of publication series of Diaconia University of Applied Sciences.

Keywords: article, mobile services, preventing alienation, health care

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	5
2 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ALOITUS.....	7
2.1 Aiheen valinnan perustelut.....	7
2.2 Aineiston kokoaminen.....	8
3 ARTIKKELIN KIRJOITTAMINEN.....	10
4 ARTIKKELIN RAKENNE.....	11
5 AJATUKSIA OPINNÄYTETYÖPROSESSISTA.....	13

LÄHTEET

LIITE 1

1 JOHDANTO

Tämän raportin tarkoituksena on kuvata opinnäytetyöni prosessia, jossa kirjoitin artikkelin Liikkuva Päiväkeskus -hankkeesta. Itse artikkeli on tämän raportin liitteenä. Liikkuva Päiväkeskus -hanke on Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry:n (toimintayhdistyksen taustaa itse artikkelissa) toteuttama hanke ajalla 2012-2015, jonka toiminnan tavoitteena oli ihmisten sosiaalinen tukeminen ja auttaminen sekä syrjäytymisen lieveilmiöiden vähentäminen. Artikkelin tavoitteena oli kuvata palvelumuodon toimintaa, arvioida kuinka se palvelee kohderyhmää sekä pohtia sitä, kuinka toimintaa voisi kehittää niin että se palvelisi asiakkaitaan entistä kokonaisvaltaisemmin. Artikkelia varten pyrin selvittämään terveydenhuollon roolia ja mahdollisuuksia tämältyyppisessä palvelumuodossa. Liikkuva Päiväkeskus- hanke päättyi vuoden 2015 loppuun, sillä jatkorahoitusta hankkeelle ei Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) toimesta myönnetty vaikka tällaiselle toiminnalle on käytännön työssä havaittu olevan selkeästi kysyntää. Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry pyrkii jatkossa hyödyntämään kehitettyä toimintamallia työskentelyssään.

Artikkelini on tarkoitus julkaista Diakin omassa julkaisusarjassa ja toivon sen palvelevan tulevia sosiaali- ja terveystalan ammattilaisia tarjoamalla tietoa liikkuvat palvelutoimintamallista. Toimintamuotona liikkuvat palvelut ovat verrattain vähän käytetty, joten se tuo uutta ja ajankohtaista tietoa kehitetystä palvelumallista ja herättää mahdollisesti ajatuksia ja keskustelua toimintamuodon mahdollisuuksista ja hyödynnettävyydestä sosiaali- ja terveystalalla. Lisäksi toimitan artikkelini Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry:lle, jotta he voivat tarvitessaan hyödyntää artikkelia jokapäiväisessä työskentelyssään.

Artikkelini perustuu teoreettiseen tietoon syrjäytymisestä ja siihen liittyvistä lieveilmiöistä sekä eri sosiaali- ja terveystalalla työskentelevien henkilöiden kanssa käytyihin keskusteluihin. Pyrin suhtautumaan hankkimaani teoretietoon kriittisesti ja arvioiden sitä, millainen tieto on artikkelin eteenpäin viemisessä oleellista. Artikkelin aineisto on koottu keskustellen ja haastatteleamalla sekä hankkeen edustajia että eri terveydenhuol-

lon tahoja Kuopion alueella. Haastattelujen osalta saatu tieto on silloin luonnollisesti subjektiivista, jokaisen haastateltavan omasta näkökulmasta annettua. Kokemuksellinen ensikädentieto kenttätyöntekijöiltä oli kuitenkin oleellisessa osassa artikkelissani. Artikkelini on työelämälähtöinen ja näkökulmaksi valikoitui palvelunäkökulma. Opinnäytesyöt ovat yksi tärkeä osa Diakonia-ammattikorkeakoulun ja työelämän välistä vuorovaikutusta. Tilanteen ollessa parhaimmillaan, sekä työelämä että opiskelija saavat hyötyvät saadessaan uutta tietoa ja kokemusta toimintansa tueksi. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 20) Prosessi kehitti omia kirjoitustaitojani ja kehitti sitä kautta ammatillista osaamistani opinnoissani kohti terveysalan ammattilaisuutta.

2 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN ALOITUS

Opinnäytetyöprosessini lähti liikkeelle marraskuussa 2015. Opinnäytetyöni aihe oli tällöin vielä tarkentumatta, mutta olin selkeästi kiinnostunut päihdetyön kentästä ja halusin tulevan opinnäytetyöni käsittelevät tätä aihetta. Aiheen valintaan vaikutti myös se, että olen aiemmissa opinnoissani tehnyt opinnäytetyön päihteidenkäytöstä ja halusin jatkuuoa aiemmalle työlleni. Tapasin Diakin lehtorin, joka työstää omaa väitöskirjaansa naisten päihteidenkäytöstä Itä-Suomen alueella. Tapaamisemme tuloksena esiin nousi kuopiolaisen raittius- ja kansanterveysjärjestö Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry:n toteuttama Liikkuva Päiväkeskus-hanke ja otimme yhteyttä toimintayhdistyksen edustajaan. Sovimme tapaamisen hänen kanssaan, jossa lopulta päätimme yhteistyöstä. Tavoitteena oli tuottaa yhteisartikkeli Liikkuva Päiväkeskus -hankkeesta, jossa omassa osuudessani pyrin tuomaan esiin terveydenhuollon mahdollisuuksia liikkuvissa palveluissa toisen osapuolen painatuksen ollessa sosiaalityön kentässä. Artikkelin julkaisukanavaksi suunniteltiin Diakonia-ammattikorkeakoulun omaa julkaisusarjaa.

2.1 Aiheen valinnan perustelut

Palvelumuotona liikkuvat palvelut -toimintamalli on erityisesti päihdekentällä melko uusi. Tämän havaitsin hakiessani aiempia tutkimuksia ja kokemuksia vastaavantyyppisestä toiminnasta opinnäytetyön suunnitelmaani varten. Liikkuvia palveluita on ollut käytössä vanhustyössä, nuorisotyössä sekä huumeiden vastaisessa työssä, mutta aivan vastaavan tyyppistä toimintaa en löytänyt. Siksi koin merkitykselliseksi, että tuon artikkelissa esille sen, mistä tässä toiminnassa on kyse. Artikkelissa kirjoitin melko laajasti toiminnankuvausta, sillä koin sen merkityksellisenä informaationantoväylänä tuleville sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaisille, mutta myös kaikille muillekin. Mielenkiintoni kohteiksi tarkentuivat lopulta seuraavat kysymykset:

- 1) Millaista liikkuvien palveluiden toiminta tässä hankkeessa on?
- 2) Tavoittaako toiminta kohderyhmänsä ja onko toimintamuoto tarpeellinen?

- 3) Voiko terveydenhuollon taho osallistua tämän tyyppisessä toimintamuodossa ja voiko yhteistyötä kehittää niin, että se palvelee asiakkaita kokonaisvaltaisemmin?

Tavoitteena oli tuottaa laadukas artikkeli, joka antaa uutta ja ajankohtaista tietoa, herättää ajatuksia ja antaa suuntaa toimintamuodon kehittämistä jatkossa ajatellen. Itse artikkelin kirjoittaminen kehitti tutkivan työotteeni vahvistumista ja kehittämistaitojani ja luonnollisesti vahvisti kirjoittamistaitojani.

2.2 Aineiston kokoaminen

Aloitin aineiston keräämisen artikkelini pohjaksi loppuvuodesta 2015. Etsin tietoa vastaavantyyppisistä hankkeista ja palvelumuodosta sekä internetistä että kirjallisuudesta. Useimmat Liikkuva Päiväkeskus- hankkeen asiakkaista olivat joko syrjäytyneitä tai syrjäytymisriskissä olevia ihmisiä ja mielenterveys- ja päihdeongelmat sävyttivät monien arkea. Pyrin syventämään osaamistani ja tietouttani myös perehtymällä näihin aihealueisiin. Oleellisena aineistonhankintamenetelmänä olivat haastattelut ja keskustelut, sillä niillä pyrin hankkimaan ajankohtaisimman tiedon aiheesta niiltä ihmisiltä, jotka käytännön työtä tekevät. Tapasin itse hankkeen edustajia ja hankin heiltä tietoa hankkeen toiminnasta, etenemisestä, kohdatuista haasteista ja tulevaisuuden näkymistä. Minulla ei ollut haastatteluissa tiettyä runkoa tai valmiita kysymyksiä, vaan haastattelujen luonnetta kuvaili enemmän vapaamuotoinen keskustelu aiheesta. Poimin keskusteluista ydinasioita, jotka kirjasin itselleni ylös. Artikkelissa käytin keskusteluista saamaani informaatiota, mutta erillistä analyysia keskustelujen sisällöstä en kokenut tarpeelliseksi tehdä sillä saatu informaatio oli jo sellaisenaan käyttökelpoista. Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei aina ole tarpeellista ja välttämätöntä analysoida kerättyä aineistoa yhtä tarkasti ja täsmällisesti kuin tutkimuksellisissa opinnäytetyöissä. Tietoa voidaan kerätä konsultaationa haastatellen eri asiantuntijoita. Tällöin haastatteluaineistoa käytetään opinnäytetyössä kuin lähdeaineistoa eli päättelyn ja argumentoinnin tukena. (Vilka & Airaksinen 2004, 57-58.)

Aineiston hankkimisen tiimoilta olin yhteyksissä myös eri terveydenhuollon tahoihin. Kävin tapaamassa Terve Kuopio -kioskin henkilökuntaa, joiden kanssa pohdimme

mahdollista yhteistyötä Sirkkulanpuiston kanssa. Terve Kuopio -kioski on osa Kuopion kaupungin peruspalveluja, jossa sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset antavat ohjausta ja neuvontaa. Otin yhteyttä myös Kuopion kaupungin hyvinvointikoordinaattoriin ja palveluesimieheen, perusturvan ja terveydenhuollon ylihoitajaan sekä SPR:n Kuopion toimipisteen sairaanhoitajaan. Heiltä keräsin tietoa sekä heidän nykyisestä toiminnastaan että ajatuksia siitä, olisiko yhteistyön kehittäminen liikkuviin palveluihin mahdollista. Heidän haastattelujensa lopputuloksena havaitsin sen, että mahdollinen yhteistoi-
minta voisi parhaiten onnistua Terve Kuopio -kioskin työntekijöiden tai SPR:n vapaaeh-
toisten terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Valitettavan usein esiin nousi kuitenkin resurssipula. Esimerkiksi Terve Kuopio -kioskilla asiakkaita käy henkilöstömitoituk-
seen nähden niin paljon, että irtaantuminen työpisteeltä liikkuvien palveluiden matkaan voisi olla ainoastaan satunnaista.

3 ARTIKKELIN KIRJOITTAMINEN

Aiheen ja näkökulman valinta antavat konkreettiset lähtökohdat artikkelin työstämiselle. Aihe on myös syytä rajata selkeästi. Artikkelin kirjoittaminen on vaativaa luomistyötä, joka vaatii aikaa ja paneutumista asiaan. Tieteellisen kirjoittamisen tavoitteena on kuvata jotakin ilmiötä tai tutkimustulosta niin, että lukija käsittää kirjoittajan lähtökohdat ja johtopäätökset (Viskari 2009, 47.) Artikkelin on myös herätettävä lukijan mielenkiinto, jotta hän päätyy artikkelin lukemaan. Tämän lisäksi teksti on saatava julkaistuksi jossakin foorumissa, mikä edellyttää tavoiteltavan julkaisuväylän vaatimusten tunnistamista ja noudattamista. Näitä lähtökohtia ajatellen, kirjoitustyön aloittaminen on usein vaikeaa. Ensikertalaisena artikkelin kirjoittajana koin artikkelin työstämisen todella vaativana. Pohdintaa aiheuttivat mm. kirjoitustyyli, rakenne ja tekstin pituus. Itse artikkelin sisällön aineiston hankkimisen ja käsittelyn lisäksi paljon työtä vaati erilaisiin artikkeleihin sekä tulevaan julkaisukanavaan perehtyminen. Artikkelin työstämisvaiheessa olin yhteydessä opinnäytetyöni ohjaajaan sekä muihin Diakin opettajiin, jotka omalta osaltaan auttoivat minua kirjoitustyön edetessä.

Tammikuun loppupuolella koin aineiston olevan pääpiirteittäin kasassa ja aloitin itse artikkelin kirjoittamisen. Havaitsin, että olin hankkinut aineistoa myös artikkelin kannalta epäoleellisista asioista ja ”näkökulman muistuttelu” itselleni oli paikallaan. Olin kerännyt tietoa, mutta asioiden jäsentyminen ja jäsentäminen tuottivat ongelmia. Laadin itselleni rungon, jonka mukaan aloitin kirjoittamistyön. Tulostin myös tietokoneen viereen tutkimuskysymykseni, joihin palasin aina kun koin että kirjoittaminen alkaa rönssyllä ja karata aiheesta. Tässä vaiheessa usko omaisiin kirjoitustaitoihin joutui useasti kokeutukselle.

4 ARTIKKELIN RAKENNE

Muodollisesti artikkelin voi pelkistää yksinkertaisesti aloitukseen, käsittelyyn ja loppuun. Aloituksen eli johdannon tarkoituksena on herättää lukijan mielenkiinto tekstiä kohtaan ja antaa viitettä siitä, mitä tekstissä tullaan käsittelemään. Johdannossa esitetään tutkimusongelma taustoineen kertomalla aiheesta. (Mäkinen 2005, 116). Vahva aloitus kannustaa lukijaa jatkamaan tekstin lukua eteenpäin ja Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilan mukaan lukijan mielenkiinnon herättäminen toteutuu läpi aloitusluvun. (Kinnunen, Löytty 2002, 137-138.)

Omassa artikkelissani esittelen aiheen johdantokappaleessa ja tuon esiin seikat, jotka erityisesti ovat tarkasteluni kohteena. Jatkojn johdattelua aiheeseen käsittelemällä erityisesti syrjäytymistä ja siihen liittyviä tekijöitä, sillä erityisesti syrjäytyneet tai syrjäytymisriskissä olevat ihmiset olivat hankkeen kohderyhmänä. Saadun palautteen mukaan tekstiä oli syytä kuitenkin tiivistää, ja lopulliseen artikkeliin varsinainen syrjäytymisen käsittely on varsin suppeassa roolissa ja keskityn enemmän toimintamuodon tarkasteluun ja sen mahdollisuuksien pohdintaan. Itse leipäteksti muodostaa suurimman osan artikkelista ja sen sisällöstä. Jatkojn tekstiä kirjoittamalla toiminnankuvausta, sillä halusin tuoda toimintamuodon tutuksi lukijalle. Haasteelliseksi koin tässä vaiheessa sen, että tuon kaiken oleellisen hankkeeseen liittyvän informaation esille kuitenkin toistamatta itseäni jatkuvasti. Aihe oli käynyt itselleni jo niin tutuksi taustaperehtymisen ansiosta, että ajoittain sokeuduin omalle tekstilleni.

Toiminnankuvauksen jälkeen etenin toiminnan vaikuttavuuden arviointiin. Selvitin mm. sen, missä kaikkialla toimintaa on toteutettu, osallistujamääriä ja heidän aktiivisuuttaan, sekä asiakkaiden antamia palautteita toiminnasta. Tämän jälkeen jatkojn tekstiä esittelemällä muutamia terveydenhuollon tahoja, joiden kanssa yhteistyötä tulevaisuudessa voisi kehittää. Haastavaksi koin sen, että tarkastelun oli oltava hypoteettista, sillä hanke oli jo päättynyt eikä konkreettista yhteistyötä ollut juuri nyt mahdollista toteuttaa.

Prosessin aikana hankin palautetta tekstistäni ja muokkasin tekstiä palautteiden perusteella. Oman haasteensa toi tekstin tiivistäminen, sillä ensimmäinen versio piti supistaa sivumäärällisesti lähes puoleen. Päädyin lopulta ratkaisuun, jossa poistin tekstistäni teo-

riaosuutta mm. syrjäytymisestä ja toiminnankuvauksesta, ja pyrin painottamaan toiminnan kehittämisen suuntaviivoja. Muokkaustyö oli mielestäni varsin haastavaa, sillä artikkelin sivumäärä oli melko suppea (5-6 sivua) ja halusin tuoda tekstissä esiin kuitenkin kaiken oleellisen. Ennen artikkelin saattamista lopulliseen muotoonsa tein muokkusta useaan otteeseen ja hain palautetta tekstistä sekä ohjaavalta opettajalta että vertaisarvioijilta. Olen tyytyväinen lopulliseen tekstiini ja toivon sen täyttävän ne tavoitteet, jotka työlleni asetin.

5 AJATUKSIA OPINNÄYTETYÖPROSESSISTA

Koin artikkelin työstämisprosessin vaativana tehtävänä, joka vaati yllättävän paljon työtä ja taustaselvitystä. Koen, että sain kasattua aineistoa artikkelia varten varsin hyvin ja näin jälkikäteen ajateltuna keräsin myös tietoa ja aineistoa aiheista jotka eivät lopulliseen tekstiin päätyneet. Toisaalta, paneutuminen esim. syrjäytymiseen ja siihen liittyviin ilmiöihin ja alkoholismiin, auttoivat minua syventämään tietouttani hankkeen kohde-ryhmästä. Artikkelin kirjoittamiseen toi haastavuutta myös se, että olen artikkelin kirjoittajana ensikertalainen. Jo perehtyminen artikkelin kirjoittamisen ohjeisiin, artikkelin rakenteeseen ja muihin ulkomuotoon liittyviin seikkoihin vei aikaa ennen kuin varsinaisen kirjoitustyö pystyi alkamaan. Artikkelin kirjoittaminen vie aikaa. Tekstin kirjoittaminen piti laittaa välillä täysin tauolle, jonka aikana sain etäisyyttä ja uusia näkökulmia tekstiini. Myös saamani palaute prosessin eri vaiheissa auttoi minua eteenpäin. Ennen artikkelin saamista lopulliseen muotoonsa, tein lukuisia muokkauksia tekstin rakenteeseen, tiivistämiseen, painotuksiin ja sanamuotoihin kunnes koin tekstin olevan valmis.

Artikkelin aineistonkeruumenetelmänä haastattelut ja keskustelut olivat mielestäni tarkoituksenmukaisia. Mielenkiintoni kohteena oli tarkastella tätä tiettyä hanketta, joten koin että parhaan informaation siitä pystyvät antamaan hankkeessa mukana olleet ihmiset. Toivoin, että opinnäytetyöprosessin aikana olisin voinut osallistua konkreettisesti terveydenhuollon tahon ja Sirkkulanpuiston yhteistyön suunnitteluun ja aloittamiseen, mutta tämä ei valitettavasti ollut mahdollista hankkeen päättymisen vuoksi. Niinpä tarkastelu jäi erilaisten mahdollisuuksien arviointiin. Mielenkiintoista olisi ollut ottaa työhöni enemmän myös asiakkaiden kokemuksia hankkeen toimivuudesta, mutta valitsin työni näkökulmaksi ammattilaisten palvelunäkökulman, jolloin rajausta täytyi tehdä.

Varsinaisia eettisiä ongelmia en prosessin aikana mielestäni kokenut. Pysin toteuttamaan artikkelin parhaan taitoni mukaan tutkimuksen eettisiä periaatteita noudattaen. Teimme prosessin alussa Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen kanssa yhteistyösopimuksen, mutta muita sopimuksia tai tutkimuslupia en prosessin aikana tarvinnut. Uskon henkilöiden, joiden kanssa työtä tehdessäni keskustelin, antaneen minulle luotettavaa tietoa omasta työkentästään ja intresseistään. Haastavaa oli kehittämisen näkökulmasta se, että terveydenhuollon ja Sirkkulanpuiston mahdollisen yhteistyösuunnitelman täytyi

olla hypoteettista, tietyllä tavalla ”ilmaan heitettyjä” ajatuksia koska realistinen yhteistyö tällä hetkellä ei ollut mahdollista Liikkuva Päiväkeskus-hankkeen päättymisen vuoksi. Artikkelissa pystyin kuitenkin kartoittamaan tämän hetkistä tilannetta siitä, mikä terveydenhuollon taho voisi mahdollinen yhteistyökumppani olla. Tässä onnistuin mielestäni varsin hyvin.

Terveyden edistäminen on yksi sairaanhoitajan perusosaamisalueista. Ensisijaisesti ihmiset ovat itse vastuussa omasta ja lähiympäristönsä terveydestä ja hyvinvoinnista. Yksilön elämäntapaan ja tehtyihin valintoihin vaikuttavat kuitenkin voimakkaasti hänen voimavaransa, elinolosuhteensa, ympäristön ja kulttuurin antamat virikkeet ja mahdollisuudet. Yhteiskunnan on tuettava terveellisten valintojen mahdollisuuksia ja vahvistettava terveyden taustatekijöitä kuten elinoloja ja palvelujen toimivuutta. Terveyden edistämisen toimijoiden joukko on monialainen ja moniammatillinen, mutta terveydenhuollon asiantuntijoilla on erityinen vastuu terveyden edistämisestä jo kansanterveyslain nojalla. Tulevana sairaanhoitajana työkenttäni voi sijoittua esim. kolmannelle sektorille ja perehtyminen tällaiseen toimintamuotoon ja sen mahdollisuuksiin antoi näkemystä yhdenlaisesta mahdollisuudesta edistää kansalaisten terveyttä.

Itse opinnäytetyöni aiheen valintaan olin tyytyväinen. Oli mielenkiintoista perehtyä tällaiseen toimintamuotoon ja tuoda sitä esille muillekin artikkelin muodossa. Aihe vaati itseltäni perehtymistä liikkuviin palveluihin, sillä tietouteni ko. palvelumuodosta oli ennen prosessia melko suppea. Useat henkilöt, joiden kanssa olin artikkelin tiimoilta yhteydessä, ilmaisivat opinnäytetyöni aiheen olevan ajankohtainen ja tarpeellinen, sillä kehitteillä on uusia palvelumuotoja ihmisten tarpeisiin. Nykyinen palvelujärjestelmä ei palvele kaikkia ihmisiä parhaalla mahdollisella tavalla. Kuopion alueella liikkuvia palveluita ei suuressa mittakaavassa ole käytetty, mutta kiinnostusta asiaan on. Kuopion kaupungin perusturvan ylihoitajan mukaan terveydenhuollossa ollaan erittäin kiinnostuneita kokemuksista liikkuvista palveluista, niiden kustannuksista ja vaikuttavuudesta muilla palvelualueilla. Uskon, että tulevaisuudessa liikkuvat palvelut ottavat entistä suuremman jalansijan perinteisen keskitetyn palveluntarjonnan joukossa. Toiminnan vakiinnuttaminen osaksi nykyistä palvelujärjestelmää vaatii kuitenkin toimenpiteitä organisaation johdolta, sillä toimintaan on saatava riittävät taloudelliset ja aineelliset resurssit toiminnan mahdollistamiseksi.

LÄHTEET

Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä, Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Kinnunen, Merja; Löytty, Olli 2002. Tieteellinen kirjoittaminen. Tampere: Vastapaino.

Mäkinen, Olli 2005. Tieteellisen kirjoittamisen ABC. Helsinki: Tammi.

Vilka, Hanna; Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Viskari, Sinikka 2009. Tieteellisen kirjoittamisen perusteet. Opas kirjoittamiseen ja seminaarityöskentelyyn. Tampere: Tampereen yliopisto.

LIITE 1

LIKKUVAT PALVELUT: Katsaus Liikkuvan Päiväkeskuksen toiminnasta ja kehittämismahdollisuuksista Kuopiossa

Artikkelissa kuvataan Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry:n hallinnoimaa ja Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittamaa Liikkuva Päiväkeskus -hanketta, jonka tarkoituksena on tarjota sosiaalista apua ja tukea pääasiassa syrjäytyneille ja syrjäytymisriskissä oleville ihmisille heidän omassa elinympäristössään Kuopion seudulla. Hanke alkoi vuonna 2012 ja päättyi vuoden 2015 lopussa, sillä jatkorahoitusta toiminnalle ei myönnetty. Artikkelissa selvitän, mistä tällaisessa toiminnassa on kyse, tavoittaako se kohderyhmänsä ja arvioidin, onko toimintaan mahdollista liittää enenevässä määrin myös terveydenhuollon palveluja esimerkiksi pientoimenpiteiden, terveysneuvonnan ja palveluohjauksen muodossa.

Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen taustaa

Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry on 1980-luvulla perustettu kuopiolainen raittius- ja kansanterveysjärjestö, jonka toiminta alun perin perustui kansalaisten oma-apuun, vertaistukeen ja osallisuuteen. Ensimmäiseen kymmeneen vuoteen yhdistyksellä ei ollut palkallisia työntekijöitä, vaan sosiaalipalveluita tarvitsevat ihmiset auttoivat itse itseään. Reilun 30 vuoden aikana toiminta on muovautunut ja muuttunut ihmisten tarpeiden mukaan, ja tällä hetkellä Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen työntekijöistä noin puolet toimii palvelutoiminnassa ja puolet RAY:n rahoittamassa kehittämis- ja hanketoiminnassa. (Suonio, Pekonen, Meriluoto, Ruuskanen, Mönkkönen 2015.) Nykyisen kansalaistoiminnan osa-alueet kohdistuvat huono-osaisten edunvalvontaan, vertais- ja vapaaehtoistoimintaan, päiväkeskustoimintaan ja leireihin (Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry 2016 (2)).

Liikkuvat sosiaali- ja terveystyöpalvelut

Liikkuvat palvelut ovat toimintamuoto, jossa palvelu tuotetaan ja tarjotaan asiakkaalle lähellä hänen elinympäristöään (Immonen, Koivuniemi, Natunen, Laasonen 2012).

Liikkuva Päiväkeskus tarjoaa palveluita kaikille ihmisille, jotka tarvitsevat sisältöä ar-

keensa. Monet asiakkaat ovat syrjäytyneet yhteiskuntamme olemassa olevista palveluista ja kynnys osallistua ja vaikuttaa eri elämän osa-alueisiin voi olla korkea. Syrjäytyneisyys, mielenterveys- ja päihdeongelmat ovat läsnä usean asiakkaan arjessa, mitkä omalta osaltaan vaikeuttavat tarttumista olemassa olevaan palvelutarjontaan. Madaltamalla kynnystä ja tuomalla palvelut asiakkaan omaan elinympäristöön voidaan osallistumisen mahdollisuuteen vaikuttaa positiivisesti. Liikkuva Päiväkeskus tarjoaa seuraa, tukea, neuvontaa ja konkreettista virkistystoimintaa toimintaan osallistuvien tarpeiden mukaisesti. (Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry. 2016.)

Yhtenä yhteiskuntamme haasteena on sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tason säilyttäminen kohtuullisilla kustannuksilla ja niiden saatavuuden varmistaminen. Suomessa on pitkään käyty keskustelua palvelutuotannon uudistamistarpeista. Keväällä 2014 ratkaistun sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksen tavoitteena on edistää suomalaisten hyvinvointia ja terveyttä, taata yhdenvertaiset sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille kansalaisille, varmistaa toimivat hoito- ja palveluketjut sekä turvata näiden palveluiden rahoitus. (Sosiaali ja terveysministeriö i.a.) Liikkuvat palvelut voivat olla yksi menetelmä täydentämään perinteistä keskitettyä palvelutarjontaa ja voivat olla myös yksi ratkaisu haja-asutusalueiden palvelutarpeisiin. Koska palvelumuoto on verrattain uusi, kuvaan artikkelissani tällaista toimintamuotoa.

Mistä siis on kyse? Hankkeen esittely

Liikkuva päiväkeskus on toimintamuoto, jonka tavoitteena on tarjota sosiaalista ja toiminnallista apua ja tukea sitä tarvitseville ihmisille. Päätehtävänä toimintamuodolla on viedä tarjonta ihmisten ulottuville heidän omaan asuinympäristöönsä Kuopion esikaupungin alueille ja asutuskeskuksiin. Toiminta voi olla yhteistä tekemistä alueen asukkaiden kesken, mutta myös yksilöllisempää ja hyvinkin konkreettista kuten kuljetusapua virastoihin tai terveydenhuollon piiriin. Toimintaa toteutetaan matalan kynnyksen periaatteiden mukaisesti ja toimintaan ovat tervetulleita kaikki ihmiset taustoistaan riippumatta. Päättävänä toiminnalla on tavoittaa ne henkilöt, jotka eivät omatoimisesti hakeudu valmiina olevien päiväkeskusten tai muiden tarjolla olevien palvelujen piiriin. Liikkuva päiväkeskus pyrkii omalla toiminnallaan aktivoimaan eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä tarjoamalla mielekäästä tekemistä ja yhteisöllisyyttä. Parhaimmillaan toiminnalla voidaan vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin yksilöllisellä tasolla mm. lieventä-

mällä yksinäisyyttä ja tarjoamalla vaihtoehtoista toimintaa päihteidenkäytölle, mutta toiminnalla voi olla positiivisia vaikutuksia myös suuremmassa mittakaavassa esim. alueellisten häiriöiden vähenemisessä. Toiminnalla voidaan nähdä olevan myös ennaltaehkäisevä merkitys ongelmien kasaantumiseen ja syntymiseen. Ongelmien varhainen tunnistaminen ja niihin puuttuminen on myös taloudellisesti kannattavampaa. (Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry 2016.)

Matalan kynnyksen toimintamuotona, toimintaan pääsevät osallistumaan kaikki halukkaat. Esimerkiksi lähiöt joihin toimintaa viedään, ovat asukaskunnaltaan hyvin erilaisia joten kohderyhmää ei tarkasti voi rajata. Asuinalueilta voi puuttua mielekästä toimintaa johon kaikkien halukkaiden olisi mahdollista osallistua. Ihmisten sosiaalisen ja toiminnallisen tarjonnan itsenäinen jatkaminen asuinalueilla on myös tavoittelemisen arvoinen asia. Päivätoiminnan pyrkimyksenä on myös tukea mukaan tulevia ihmisiä ottamaan vastuuta omasta arjestaan ja asioistaan. Toimintamuodot valikoituvat asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden mukaan. (Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry 2016.)

Kohderyhmän tavoitettavuus

Liikkuvia palveluja on palvelumuotona käytetty verrattain vähän erityisesti päihdekentällä ja tutkimuksia aiheesta vielä vähemmän. Helsingin Diakonissalaitos käyttää liikkuvat palvelut -toimintamuotoa huumeiden vastaisessa työssä pääkaupunkiseudulla (Helsingin Diakonissalaitos i.a.). Liikkuvia palveluita on käytetty jonkin verran myös nuoriso- sekä vanhustyössä varsin hyvin kokemuksiin.

Arvio siitä, onko toimintamuoto tarpeellinen ja tavoittaako se kohderyhmästä perustuu hankkeen edustajien antamaan informaatioon. Päiväkeskustoiminnalla on nähty ihmisten hyvinvointia lisääviä vaikutuksia. Hankkeen aikana toimijat keräsivät sekä suullista että kirjallista palautetta yhteistyökumppaneilta sekä asiakkailta. Palaute on ollut positiivista ja toiminnalle on nähty selkeästi olevan tarvetta. Toiminnalla voidaan puuttua ongelmatilanteisiin ennaltaehkäisevästi sekä haittoja ja ongelmia vähentävästi. Nopealla ja joustavalla toiminnalla on välittömiä vaikutuksia asiakkaan arjen sujumiseen ja elämänhallintaan. Ryhmätoiminnat puolestaan ovat tukeneet asiakkaiden sosiaalista kanssakäymistä ja laajentaneet elämänpiiriä. Ihmisiä on saatu liikkeelle ja vaikutus elämäntilanteeseen on havaittu. ”Sitä jaksaa paremmin kun on mitä odottaa!”

Terveydenhuollon rooli liikkuvissa palveluissa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Nuorisotutkimusverkosto ovat toteuttaneet tutkimushankkeen Nuoret luukulla (2015), jonka mukaan syrjäytyneet nuoret ovat muuta väestöä sairaampia. Sairaudet aiheuttavat omalta osaltaan syrjäytymistä, ja toisaalta syrjäytyminen aiheuttaa sairautta. Sama ilmiö pätee myös aikuisväestön joukossa. Tutkimuksen mukaan asiakkaat tuntevat arvostavan henkilökohtaista palvelua ja he tarvitsevat matalan kynnyksen, yhden luukun palvelua. (Sosiaali- ja terveysministeriö i.a. (2).)

Liikkuva Päiväkeskus- hanke tuotti sosiaalisia tukimuotoja ja palveluja, mutta terveydenhuollolla ei toiminnassa ollut roolia. Terveydenhuolto voisi kuitenkin ottaa oman paikkansa toiminnassa, sillä liittämällä terveyspalvelut sosiaalisen tuen muotoihin, asiakkaita voitaisiin tukea entistä kokonaisvaltaisemmin ”yhdeltä luukulta”. Kartoittaessa terveydenhuollon mahdollista roolia liikkuvissa palveluissa on huomioitava olemassa olevan resurssit ja elementit. Terveyttä edistävien toimien tulee käytännössä olla sen tyyppisiä, että toiminta liikkuvassa yksikössä tai jossakin yleisessä paikassa on mahdollista. Tämä luonnollisesti rajaa jonkin verran toimintaa ja palveluvalikoimaa. Käytännössä terveydenhuollon toiminta, jonka liittäminen liikkuvaan palveluun olisi mahdollista, voisi olla esimerkiksi terveysneuvontaa, palveluohjausta ja pientoimenpiteitä kuten haavanhoitoa, verenpaineen ja -sokerin mittausta. Terveydenhuollon taho voisi olla mukana toiminnassa myös erilaisten terveyteen liittyvien teemapäivien muodossa.

Terveyspalveluiden mahdollisuudet

Terveysneuvonta on terveyttä edistävien, sairauksia ehkäisevien ja hoitoa koskevien kysymysten käsittelyä. Terveysneuvonnan tavoitteena on edistää terveyttä ja se kuuluu kaikille terveydenhuollossa työskenteleville henkilöille. (Rautava-Nurmi, Westergård, Henttonen, Ojala, Vuorinen 2012, 16.) Syrjäytyneisyys, päihteiden käyttö ja mielenterveysongelmat saattavat vaikuttaa yksilön valmiuteen huolehtia omasta fyysisestä terveydestään. Esimerkiksi alkoholin käyttöön liittyy monia terveysriskejä ja alkoholin ongelmakäyttö voi vahingoittaa lähes jokaista elintä. Terveysongelmien vuoksi runsas alkoholinkäyttö lisää merkittävästi myös kokonaiskuolleisuutta raittiisiin verrattuna.

(Käypä Hoito, Alkoholiongelmaisen hoito 2015.) Terveysneuvonnalla voidaan vaikuttaa lisäämällä ihmisten tietoisuutta terveyteen liittyvissä kysymyksissä.

Palveluohjaus on koordinoitua työtä, jonka tavoitteena on edistää yhteistoimintaa eri organisaatioiden välillä asiakkaan hyväksi. Se on työtapaa, joka korostaa asiakkaan etua. Käsitteenä palveluohjaus tarkoittaa sekä asiakastyön menetelmää että palveluiden yhteensovittamista organisaatioiden tasolla. Osana palvelujen suunnittelua toimivat palvelujen tarpeen arviointi sekä asiakkaan voimavarojen kartoitus. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Melko vaivattomia terveydenhoidollisia toimia liikkuvissa palveluissa voisi olla myös esim. verenpaineen ja -paineen mittaus. Mittausvälineistöä on helppo liikutella mukana eikä ja toimenpide onnistuu lähes missä tahansa. Vaikka em. toimenpiteet ovat melko yksinkertaisia ja helposti toteutettavia, niiden avulla voidaan havaita fyysiseen hyvinvointiin merkittävästi vaikuttavia riskitekijöitä. Näiden lisäksi liikkuviin palveluihin olisi mahdollista liittää muitakin asiakkaiden tarpeiden mukaisia pientoimenpiteitä jotka eivät vaadi suuria laitteistoja tai esimerkiksi sairaalatasoista aseptiikan huomioimista. Palveluvalikoiman tulisi olla asiakaslähtöistä.

Yhteistyötahot

Yhteistyötahoja kartoittaessani otin yhteyttä eri terveydenhuollon toimijoihin Kuopion alueella ja haastattelin heitä joko kasvotusten, puhelimitse tai sähköpostin välityksellä. Tavoitteenani oli selvittää, minkä tahon kanssa yhteistyötä voisi suunnitella. Potentiaalisimmiksi vaihtoehtoiksi tällä hetkellä nousivat Terve Kuopio -kioski sekä SPR. SPR Kuopion osastolla on tällä hetkellä mm. asukastuvilla ja muilla vastaavilla paikoilla keskustan ulkopuolella toimivia Terveystoimipisteitä. Pisteissä annetaan Käypä Hoito-suositusten mukaista terveysneuvontaa, opastusta, verenpaineen ja -sokerin mittausta. Matalan kynnyksen hengen mukaan asiakkaan asioivat toimipaikassa nimettöminä. Toiminta on vapaaehtoisuuspohjaista, ja toimintaa toteuttavat vapaaehtoiset terveydenhuollon ammattilaiset. Tämän lisäksi toimii kiertävä terveystoimipiste eri paikoissa ja tilaisuuksissa tarpeen mukaan. (Karjalainen 2016.)

Terve Kuopio-kioskin toiminta on osa Kuopion kaupungin peruspalveluja ja toimii ilman ajanvarausta. Henkilökunta koostuu sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisista. Kioskilla asiakkaita neuvotaan ja ohjataan ottamaan vastuuta itsehoidostaan. Heitä myös tuetaan omahoidossa ja ohjataan tarvittaessa eri toimijoiden palvelujen piiriin. Terve Kuopio-kioskilla järjestetään myös teemapäiviä alueellisesti yhdessä kumppanuustoimijoiden kanssa. (Kuopion kaupunki, Terve Kuopio- kioskin toiminta i.a.)

Sekä SPR että Terve Kuopio -kioski toimivat matalan kynnyksen periaatteella, mutta ne edellyttävät asiakkaiden paikalle tuloa sinne missä palvelua annetaan. Liikkuva Päiväkeskus- hankkeen alkuaikoina Terve Kuopio -kioski oli jossakin määrin mukana toiminnassa, mutta yhteistyö tyrehtyi toimintakaudella. Suurin syy tähän oli resurssipula; kioskilla on niin paljon kävijöitä päivittäin, ettei irrottautuminen työpisteestä liikkuvaan palveluun ollut mahdollista. SPR:n toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, joten mahdollista olisi vapaaehtoisen terveydenhuollon ammattilaisen mukaan tulo liikkuvaan toimintaan.

Tällä hetkellä Pohjois-Savon alueelle on suunnitteilla SOTE-palvelutuotantoa. Tämänkin vuoksi aihe on todella ajankohtainen. Pohjois-Savon alueella ei ole vielä juurikaan ollut käytössä liikkuvia palveluita, joten muiden kokemukset, tieto vaikuttavuudesta ja kustannuksista ovat vielä selvityksen alla. (Tikkanen 2016.) Hyvinvointikioskihankkeessa (2012-2014) Ylä-Savossa oli jonkin aikaa käytössä liikkuva yksikkö, mutta lopulta toiminta muotoutui toimintaan monipalvelupisteenä, joka oli matalan kynnyksen asiakaslähtöinen, asiakkaiden omaehtoista hyvinvointia ja terveyttä edistävä yksikkö. Palvelumuotona liikkuvat palvelut nähdään yhtenä mahdollisuutena uudistuvaan palvelutuotantoon.

Toiminnan tulevaisuus

Kaiken kaikkiaan, liikkuvissa palveluissa nähdään toiminnan kehittämisen mahdollisuuksia toimintamuodoksi joka pystyy vastaamaan ihmisten muuttuviin tarpeisiin. Liikkuva palvelu voi toisaalta paikata palvelujen saatavuutta siellä, missä palvelupisteet ovat harvassa, mutta myös tavoittaa ihmisiä joiden hakeutuminen olemassa olevien palvelujen piiriin on syystä tai toisesta vaikeaa. Yhtenä osana palvelujärjestelmän uudistamista liikkuvat palvelut ovat kiinnostava ja tervetullut palvelumuoto. Keskitetyissä pal-

veluissa kiinteät kustannukset ovat suuret ja toisaalta, yksittäisen asiakkaan kotiin vietävät palvelut sitovat henkilöstöresursseja ja kotiympäristössä palveluntarjonta voi olla melko rajoittunut. Toimintamallin vakiinnuttamista ajatellen, organisaation johdolta vaaditaan jatkossa toimenpiteitä. Liikkuva Päiväkeskus toimi RAY:n rahoituksella ja jatkuvuuden kannalta olisi tärkeää kiinnittää toimintamalli osaksi jo olevaa rakennetta. Tärkeää on myös palvelumallin tutummaksi tuominen sekä ammattilaisten että asiakkaiden piirissä. Vaikka Liikkuvassa Päiväkeskuksessa ajatuksena on viedä palvelu asiakkaan luokse, palvelee se parhaimmillaan suurempaa asiakasjoukkoa, kuten tietyn asuinalueen väestöä. Terveyspalveluiden ja psyykkisen hyvinvoinnin tukemisen lisäksi oman lisäarvonsa tuo sosiaalistumisen elementti; lähelle tuotava palvelu madaltaa kynnystä osallistua ja näin ollen kohdata muita ihmisiä. Sosiaalisilla verkostoilla ja kiinnitymisellä yhteiskuntaan on suuri merkitys ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia ajatellen. Ihminen on psyykkis-fyysis-sosiaalinen kokonaisuus ja huomioimalla nämä kaikki osa-alueet voimme edesauttaa kokonaisvaltaisesti ihmisten hyvinvointia. ”Kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa.”

LÄHTEET

Helsingin Diakonissalaitos i.a. Terveysneuvontapalvelut suonensisäisiä huumeita käyttäville.

<http://stm.fi/documents/1271139/1448516/Syrj%C3%A4ytymisen+v%C3%A4hent%C3%A4minen+loppuarvio+16.4.2015+%284%29.pdf/2e6be4ae-72a5-4c94-a1ff-7ae2e389af04>. Viitattu 19.1.2016.

Immonen, Mika; Koivuniemi, Jouni; Natunen, Sanna; Laasonen, Kaisu 2012. Liikkuvat palvelukonseptit hyvinvointipalvelujärjestelmässä: Ikäihmisten hyvinvointipalvelutarpeet Etelä-Karjalan haja-asutusalueella.

http://www.lut.fi/documents/27578/78705/TBRC+Working+Papers+24_Liikkuvat+palvelukonseptit+hyvinvointipalveluj%C3%A4rjestelm%C3%A4ss%C3%A4.pdf/15c91623-a802-480c-9e81-98c2f676cb90. Viitattu 1.2.2016.

Karjalainen, Pirkko 2016. SPR Kuopion hallituksen jäsen, terveystietevapaaehtoinen. Henkilökohtainen tiedoksianto 28.1.2016.

Kuopion kaupunki, Terve Kuopio-kioskin toiminta i.a.

<https://www.kuopio.fi/web/terveyspalvelut/terve-kuopio-kioski>. Viitattu 3.2.2016.

Käypä Hoito 2015, Alkoholiongelmaisen hoito.

<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=hoi50028>. Viitattu 5.2.2016.

Rautava-Nurmi, Hanna; Westergård, Airi; Henttonen, Tarja; Ojala, Mirja & Vuorinen, Sinikka. 2012. Hoitotyön taidot ja toiminnot. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry 2016 (2).

<http://sirkkulanpuisto.nettisivut.fi/kansalais-ja-vapaaehtoistoiminta/>. Viitattu 26.2.2016.

Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry 2016. Opas liikkuvan päiväkeskustoiminnan toteuttamiseen 1.3.2012-31.12.2015. Tuloste tekijän hallussa.

Sosiaali- ja terveysministeriö i.a. https://stm.fi/documents/1271139/1332838/Sote-uudistuksen+tietolehtinen+9_2015/a6f19294-ea52-4c47-b13f-ba15c571e843. Viitattu 2.2.2016.

Sosiaali- ja terveysministeriö i.a. (2). Syrjäytymistä vähentävä toimenpideohjelma. <http://stm.fi/documents/1271139/1448516/Syrj%C3%A4ytymisen+v%C3%A4hent%C3%A4minen+loppuarvio+16.4.2015+%284%29.pdf/2e6be4ae-72a5-4c94-a1ff-7ae2e389af04>. Viitattu 18.1.2016.

Suonio, Mari; Pekonen, Elina; Meriluoto, Laura; Ruuskanen, Petri; Mönkkönen, Urpo 2015. Sirkkulanpuisto ristipaineiden aallokossa. Kansalaisyhteiskunta 1/2015 (149-156). https://asiakas.kotisivukone.com/files/kyts.kotisivukone.com/KY-lehti/2015-1/KY2015-1_PuhSuonioPekonenMeriluotoRuuskanenMonkkonen.pdf. Viitattu 25.2.2016.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015. <https://www.thl.fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/palveluohjaus>. Viitattu 31.1.2016.

Tikkanen, Päivi 2016. Ylihoitaja, Kuopion kaupunki, perusturvan ja terveydenhuollon palvelualueet. Henkilökohtainen tiedoksianto 2.2.2016.